

श्री. विजय.म. गाडगीळ.
 'अवधूत' प्लॉट नं.४३२,सेक्टर२५,
 निगडी,प्राधीकरण,पुणे ४४
 फोन नंबर : ०२० २७६५६६६६

सौ. यशस्विनी. मु. केंदूरकर
 श्रीसमर्थ हौसिंग सोसायटी,
 धन्वंतरी सभागृहामागे, पुणे ४११००४

(२०१४ - एप्रिल महिन्यातील स्वाध्याय)

१) दा. प्रवेश : (द.२-२ उत्तम लक्षण)

माणसाच्या विकासासाठी परमार्थाच्या वाटचाली साठी उत्तम गुणांची जोपासना व दुर्गुणांचा त्याग या दोन गोष्टींची निर्विवाद आवश्यकता आहे. श्री. समर्थानी या समासात “ उत्तम लक्षणे ” या शीर्षका खाली आपण कोणते उत्तम गुण आपल्यात बाणविले पाहिजेत व कोणते दुर्गुण त्यागले पाहिजेत या संबंधी उत्तम मार्गदर्शन केलेले आहे. श्री.समर्थानी मूर्खलक्षण समासात देहबुद्धीचे समग्र विवरण केले आहे व माणसाने काय करू नये याची यादीच त्यानी आपल्यापुढे ठेविली आहे.या समासातील समर्थांचा उपदेश ऐहिक आणि पारमार्थिक दोन्ही स्वरूपाचा आहे कारण या सामासात प्रपंच व परमार्थ करताना कोणत्या गोष्टी कराव्यात व कोणत्या गोष्टी टाळाव्यात अशा दोन्ही प्रकारच्या सूचना श्री.समर्थानी दिल्या आहेत.या समासातील ओव्यांचे मनन,चिंतन सतत केल्यास व त्या आचरणात आणण्याचा प्रयत्न केल्यास आपले जीवन दर्जेदार व उन्नत होण्यास मदत होईल, म्हणून या स्वाध्यायाचे अखंड अनुसंधान राखण्याचा प्रयत्न करावा.हे केल्याने देहबुद्धी सोडण्याची प्रक्रिया आपोआप सुरू होऊन तिचे रूपांतर आत्मबुद्धीत होण्यास मदत होईल.

दा. परिचय: (द.२ समास ५,६,७ - रजोगुण, तमोगुण,सत्वगुण)

या विश्वातील प्रत्येक वस्तू ही पंचमहाभूते व त्रिगुणानी बनलेली असते. त्या त्रिगुणाना तमोगुण, रजोगुण व सत्व गुण असे म्हणतात.माणसाच्या वर्तनावर या तीन गुणांचा प्रभाव असतो.या त्रिगुणानुसारच माणसाचे वर्तन घडत असते.ज्या गुणाचे प्राबल्य जास्त असते त्यानुसार आपल्या कृतींचे परिणाम दिसून येतात. साहगीकच तमोगुणाच्या प्राबल्यामुळे तमोगुणी परिणाम दिसून येतात, रजोगुणाच्या प्राबल्यामुळे रजोगुणी परिणाम दिसून येतात व सत्वगुणाच्या प्राबल्यामुळे सात्विक परिणाम दिसून येतात.कोणताही गुण दुसऱ्या दोन गुणाना दाबून प्रकट होत असतो आपण सामान्य माणसे या त्रिगुणांच्या साम्राज्यात वावरत असतो. व त्यांच्यामधूनच आपल्याला परमार्थ साधावयाचा आहे.प्रत्येक गुणातील शुध्दभाग आपल्याला परमार्थाकडे नेतो तर शबलभाग प्रपंचाकडे खेचतो. अशा या प्रत्येक गुणाची लक्षणे कोणकोणती आहेत हे श्री,समर्थानी या तीन समासात अतीशय सोप्या पध्दतीने विशद केले आहे. या तीनी गुणांची वेगवेगळी लक्षणे आहेत.

१) सत्वगुण : ज्ञानलालसा, समाधानी वृत्ती, निस्वार्थी वृत्ती, अहंकार विरहित स्थिती, विनयी वृत्ती, सहनशीलता इत्यादी.

२) रजोगुण : उद्योगी वृत्ती, सततची धडपड, अभिमान, काहीतरी मिळविण्यासाठीची धडपड इत्यादी.

३) तमोगुण : स्वार्थी वृत्ती, भोग प्रवृत्ती, कर्कशपणा, राक्षसी वृत्ती, लंपटता इत्यादी.

मानवाला सुख, समाधान व शांती मिळवावयाची असल्यास त्याला तमोगुणांपासून व रजोगुणांपासून परावृत्त होऊन सत्वगुणी होणे आवश्यक आहे या समासांचा उत्तम अभ्यास केल्यास हे करणे शक्य होऊ शकते.

माणसाची कोणतीही कृती चांगली की वाईट हे त्या त्या कृती करण्यामागील उद्दिष्टावर अवलंबून असते.श्रीराम व श्रीकृष्ण यानी युध्दे केली,पण त्याना तमोगुणी का म्हणता येत नाही याचे कारण त्यामागचे भव्य दिव्य व उदात्त असे “दुष्टांचा संहार व धर्म स्थापना” हे उद्दिष्ट होय. याबद्दल एक प्रश्न या स्वाध्यायात विचारला आहे. त्याचे उत्तर देताना या स्वाध्यायाचा अभ्यास व चिंतन नीट झालेले असणे आवश्यक आहे. अभ्यास मंडळात किंवा मित्रमंडळीत यावर चर्चा जरूर करावी.

भोळसट,बावळट,कोणताही प्रतिकार न करणारा मनुष्य म्हणजे सात्विक मनुष्य अशी एक चुकीची समजूत समाजात

तयार झालेली अनुभवास येते. परंतु ' आघाती उपजे धारिष्ट । तो सत्व गुण । ' ही श्री. समर्थाची शिकवण येथे लक्षात घेणे जरूरीचे आहे.

दा.प्रबोध : (द.७ - समास ८ व ९ आणि द. १७ - ३)

' श्रवण निरूपण' नामक तीन समासांचा अभ्यास या महिन्यातील स्वाध्यायात करावयाचा आहे. मनुष्याला जे ज्ञान होते त्यापैकी जास्तीत ज्ञान श्रवणामुळे होत असते असे आधुनिक शास्त्र देखील सांगते.

Communication शास्त्रात " **Effective Listening** " ला अनन्यसाधारण महत्व दिलेले आहे. " **Effective Listening** " (श्रवण) न केल्याने अनेक प्रश्न निर्माण होत असतात. केवळ वाचनाने पूर्ण ज्ञान होऊच शकत नाही, नाहीतर केवळ ग्रंथांचा अभ्यास करून माणसे ज्ञानी होऊन गेली असती व गुरूंची आवश्यकताच राहिली नसती.हल्लीच्या व्यवस्थापन शास्त्रामध्ये " **Effective Listening** " या विषयाला अनन्यसाधारण महत्व प्राप्त झालेले आहे.

द.७ -८ मध्ये श्रवणाने भक्ती,ज्ञान वैराग्य प्राप्त होते,विषयांची आसक्ती कमी होऊन निश्चय दृढ होतो.संशय व आशंका दूर होतात.मन शांत होते व समाधान लाभते व माणसाची प्रगती होऊन तो बध्दावस्थेतून सिध्दावस्था प्राप्त करून घेऊ शकतो अशी खात्री श्री. समर्थ व्यक्त करत आहेत.ते म्हणतात' एका परमार्थाचे साधन । जेणें होये समाधान । तें तूं जाण गा श्रवण । निश्चयेसीं ॥

द.७ - ९ मध्ये श्री.समर्थांनी आपण कोणत्या ग्रंथांचे श्रवण करावे व कोणत्या ग्रंथांचे श्रवण करू नये याचा विचार सांगितला आहे व अध्यात्मिक किंवा पारमार्थिक ग्रंथानाच ग्रंथ ही संज्ञा लागू होते असे ठामपणे म्हटले आहे.श्री.समर्थ सांगतात की ज्या ग्रंथांच्या श्रवणामुळे मनात विकारांची निर्मिती होते ते ग्रंथ टाळावेत.

द. १७ - ३ मध्ये श्री.समर्थ अध्यात्म ग्रंथांचे श्रवण करताना किती सूक्ष्म विचार असावा लागतो व किती एकाग्रता असावी लागते याचे वर्णन करतात. आत्मज्ञानाहून श्रेष्ठ असे या जगात काहीही नाही व आत्मज्ञान म्हणजे प्रत्ययाचा रोकडा व्यवहार आहे. येथे उधारी चालत नाही व उपासना आणि कठोर प्रयत्नानीच ते साध्य होते असे श्री.समर्थ ठामपणे सांगतात.

आपणही या समासांचा अभ्यास नेटाने व सूक्ष्म चिंतन करून करावा.